

Jerzy Dudziński, Jarosław Narękiwicz

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Szczeciński
e-mail: jdudzi@wneiz.pl; jaroslaw.narekiwicz@usz.edu.pl

Ruch cen w handlu międzynarodowym w XXI wieku a sytuacja ekonomiczna wybranych krajów i regionów rozwijających się

STRESZCZENIE

Kraje rozwijające się są znacznie bardziej uzależnione od eksportu surowców i żywności niż kraje rozwinięte gospodarczo, a więc silniej reagują na wahania cen dóbr podstawowych. Negatywne skutki tej zależności stają się szczególnie widoczne w okresach znacznego spadku cen wspomnianych dóbr.

W pierwszej dekadzie XXI w. nowe relacje cenowe znalazły swoje odzwierciedlenie w zdecydowanie wyższej dynamice cen surowców i żywności niż dóbr przetworzonych, co przyczyniło się do poprawy *terms of trade* krajów rozwijających się. Od 2012 r. sytuacja uległa wyraźnemu odwróceniu, co spowodowało pogorszenie sytuacji ekonomicznej wielu krajów i regionów zależnych od eksportu dóbr podstawowych.

SŁOWA KLUCZOWE

ceny światowe, kraje rozwijające się, handel międzynarodowy, struktura eksportu

Wprowadzenie

W pierwszej dekadzie XXI w. obserwowano w handlu międzynarodowym proces silnego, bezwzględnie i relatywnie wzrostu cen surowców oraz żywności. W literaturze zaczęły się wówczas nawet pojawiać poglądy wskazujące na nieaktualność tradycyjnej teorii międzynarodowych stosunków ekonomicznych, akcentującej konieczność prowadzenia – w krajach o surowcowo-rolnej orientacji wywozu – polityki dywersyfikacji gospodarki i eksportu. Występowały również we wspomnianych krajach (i regionach) zjawiska określone jako prymaryzacja eksportu i gospodarki oraz procesy ich deindustrializacji (ściślej: *demanufacturing*).

W drugiej dekadzie obecnego stulecia notuje się z kolei odwrotne zjawisko silnego spadku cen surowców i żywności. Jego efektem (w znacznej mierze) są bardzo złe wyniki ekonomiczne (poziom i dynamika eksportu oraz tempo wzrostu gospodarczego) krajów o surowcowo-rolnej strukturze eksportu, zwłaszcza tam, gdzie wcześniej silnie uwidoczniły się procesy prymaryzacji i *demanufacturingu*.

Celem opracowania jest zatem próba odpowiedzi na pytanie: jak w świetle tych zmieniających się tendencji cenowych kształtowała się sytuacja gospodarcza krajów i regionów łącznie w całym XXI w. Przeprowadzona analiza umożliwi też ustosunkowanie się do kwestii aktualności tezy o konieczności dywersyfikacji i industrializacji w obecnych warunkach funkcjonowania gospodarki światowej.

Badania przeprowadzono na przykładzie trzech podstawowych regionów w obrębie krajów rozwijających się (Azja, Ameryka Łacińska i Afryka) oraz dwóch wybranych dużych państw (Brazylia i Meksyk) charakteryzujących się zróżnicowaną strukturą wywozu (rola dóbr przetworzonych oraz surowców i żywności).

Zakres czasowy badań obejmuje w zasadzie lata 2001–2016, a gdzie było to możliwe wykorzystano także dane z 2017 r. W pracy zastosowano metodę statystyczno-opisową. Dane źródłowe pochodzą przede wszystkim z opracowań i baz statystycznych UNCTAD, IMF oraz Biura Statystycznego ONZ.

1. Negatywne skutki zależności krajów rozwijających się od eksportu surowców i żywności – przegląd literatury

Problematyka silnej zależności krajów rozwijających się od eksportu surowców i żywności oraz wiążących się z tym negatywnych konsekwencji była od dawna obecna w literaturze światowej. Na szczególną uwagę zasługuje w tym względzie tzw. teoria Prebisha–Singera, stworzona w połowie ubiegłego wieku. Wskazywała ona na zjawisko strukturalnego pogarszania się relacji cen dóbr podstawowych do przetworzonych. W efekcie notuje się długookresowy proces pogarszania się *terms of trade* krajów rozwijających się, co tłumaczy ich trudną – na ogół – sytuację gospodarczą¹. Jakkolwiek tezy wspomnianej teorii były niekiedy kwestionowane, zwłaszcza w okresach relatywnej wyżki cen surowców (głównie lata 70. ub.w.), to jednak ukazane podejście dominowało w literaturze przedmiotu².

Za przyczynę długookresowego pogarszania się *terms of trade* krajów rozwijających się uznaje się relatywny spadek popytu na żywność i surowce rolne wraz ze wzrostem poziomu życia ludności (prawo Engla), a także postęp naukowo-techniczny powodujący zmniejszenie zużycia surowców na jednostkę produktu finalnego. Wśród przyczyn wymienia się także wzrost znaczenia usług we współczesnej gospodarce, które również wiążą się z relatywnie mniejszym zużyciem surowców.

Negatywny wpływ wspomnianych wyżej zjawisk na rozwój ekonomiczny krajów rozwijających się wynika z faktu ich dużej zależności od wywozu dóbr podstawowych³. Co wię-

1 Por. np. N. Spatafora, I. Tytell, *Commodity Terms of Trade. The History of Booms and Busts*, „IMF Working Paper” 2009, Vol. 9; *Evaluation on Terms of Trade*, w: *Trade and Development Report*, UNCTAD, New York–Geneva 2005; J. Dudziński, *Ceny rynku międzynarodowego. Tendencje i mechanizm*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998, s. 83–89.

2 Por. np. J.A. Ocampo, M. Parra, *The Terms of Trade for Commodities in the Twentieth Century*, „CEPAL Review” 2003, No. 79; A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 2001, s. 376–377.

3 Por. np. P.N. Osakwe, A.U. Santos–Paulino, B. Dogan, *Trade dependence and exports diversification in developing countries*, UNCTAD Research Paper 2018, No. 2; *Commodity Dependence and International Commodity Prices*, w: *Towards Human Resilience. Sustaining MDG Progress in an Age of Economic Uncertainty*, UNDP, New York 2011, s. 58.

cej, dość często obserwuje się także koncentrację eksportu na niewielkiej liczbie towarów, czy wręcz tzw. monoeksport. Zjawiska te są o tyle niekorzystne, że – jak wykazują wyniki badań prezentowanych w literaturze przedmiotu – współczynnik korelacji między tempem wzrostu gospodarczego (dynamika PKB) i cenami dóbr podstawowych na rynku światowym wynosi aż 0,87⁴.

Dodatkowym czynnikiem w dużym stopniu negatywnie oddziałującym na sytuację ekonomiczną krajów rozwijających się są bardzo silne wahania cen surowców i żywności. Wspomniane fluktuacje wiążą się z niską elastycznością popytu na dobra podstawowe, przy zarazem małej elastyczności ich podaży na rynku światowym. Ważną rolę odgrywają ograniczenia wynikające z wpływu czynników przyrodniczych oraz długookresowy cykl inwestycji w górnictwie⁵.

Niekiedy znaczny wpływ mogą mieć również czynniki polityczne (np. w przypadku tranzytu). Tworzenie dużych zapasów surowców i żywności, mogących wpływać kompensująco na wahania cen, utrudniają z kolei relatywnie znaczne koszty magazynowania wielu artykułów. Istotną rolę odgrywają też kwestie zmian kursu walutowego⁶.

Silne wahania cen eksportowych destabilizują więc dodatkowo sytuację gospodarczą producentów surowców i żywności, kształtującą się – jak wspomniano – niekorzystnie, na skutek długookresowej tendencji pogarszania się *terms of trade*. Kraje rozwijające się mają więc bardzo duże trudności z wygospodarowaniem środków finansowych na cele rozwojowe, co z kolei ogranicza możliwości zwiększenia tempa wzrostu gospodarczego. Dobrze oddaje tę sytuację znane stwierdzenie wybitnego ekonomisty zajmującego się problematyką krajów rozwijających się, Ragnara Nurksego, który bardzo trafnie oddał istotę wspomnianej zależności, mówiąc, iż „kraj jest biedny, bo jest biedny”.

W literaturze od dawna wskazuje się zatem na konieczność dywersyfikacji struktury produkcji i eksportu krajów rozwijających się. Szczególnie akcentuje się kwestię konieczności rozwoju przemysłu przetwórczego. Pozwoliłoby to bowiem złagodzić negatywne skutki nadmiernej specjalizacji surowcowo-rolnej⁷. Znaczną rolę odgrywa w tym aspekcie działalność UNCTAD. W opracowaniach tej organizacji zwraca się także dodatkowo uwagę na tworzenie umów stabilizujących ceny surowców i żywności (międzynarodowe umowy towarowe) oraz konieczność bezpośredniej pomocy dla krajów najbiedniejszych (*least developed countries*)⁸.

4 Por. *Commodity Markets Review*, IMF, October 2013, s. 2–3; *Commodity Dependence...*, s. 68.

5 Por. np. *Primary Commodity Booms and Busts. Emerging Lessons from sub-Saharan Africa*, UNDP Regional Bureau for Africa, October 2015; S. Page, A. Hewitt, *World Commodity Prices. Still a Problem for Developing Countries?*, Overseas Development Institute, London 2011, s. 3–4.

6 *Commodities and Development Report*, UNCTAD, New York–Geneva 2013, s. 1–37.

7 Zob. np. M. Nissanke, *Commodity Markets and Excess Volatility. Sources and Strategies to Reduce Adverse Development Impacts*, CFC, University of London, London 2011; *Price Volatility in Food and Agricultural Markets. Policy Responses*, FAO, 2 June 2011; *Commodities and...*, s. 7–11.

8 Szerzej na ten temat zob. A. Budnikowski, *op. cit.*, s. 376–387.

2. Kierunki zmian cen w handlu międzynarodowym w XXI w.

W ruchu cen w handlu międzynarodowym w XXI w. można wyróżnić dwa – zdecydowanie się różniące – okresy. W pierwszym, przypadającym w przybliżeniu na pierwszą dekadę, a trwającym w zasadzie do kwietnia 2011 r., notowano bardzo wysoką dynamikę cen surowców i żywności (tzw. boom surowcowy). Trwała zwyżka cen została przerwana tylko raz, na przełomie lat 2008/2009. Było to efektem światowego kryzysu ekonomiczno-financego.

Tabela 1. Wskaźniki dynamiki cen w handlu międzynarodowym w XXI w. (USD, 2000 = 100)

Grupy towarowe	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017***
Surowce i żywność ogółem*	158	241	304	294	290	271	176	158	169
Surowce i żywność bez paliw*	140	202	239	215	212	204	168	165	174
Wyroby przemysłu przetwórczego**	112	125	136	124	131	131	121	117	121
Surowce i żywność ogółem (wyroby przemysłu przetwórczego = 100)	141	193	224	237	221	207	145	135	140

* Wskaźnik cen IMF.

** Wskaźnik cen ONZ.

***Czerwiec.

Źródło: <https://www.imf/external//np/res/commod/table1.pdf> (dostęp 4.11.2017); <https://unstats.un.org/unsd/mbs/app/Data-SearchTable.aspx> (dostęp 4.11.2017); obliczenia własne.

W latach 2001–2011 ceny dóbr podstawowych wzrosły ponadtrzykrotnie – por. tab. 1. Szczególnie wysoki wzrost wystąpił w wypadku cen ropy naftowej (370%, 2000 = 100). Ceny surowców i żywności, bez paliw, rosły w tym okresie wolniej (zwyżka ponaddwukrotna). Ceny dóbr przetworzonych zwiększyły się natomiast w tempie wyraźnie niższym (wzrost w latach 2001–2011 zaledwie o 36%). Oznaczało to więc bardzo wyraźną poprawę relacji cen surowców i żywności do cen dóbr przetworzonych i zarazem odwrócenie wcześniejszych długookresowych tendencji obserwowanych w handlu międzynarodowym⁹.

Od drugiego kwartału 2011 r. notuje się natomiast zniżkę cen surowców i żywności, która początkowo miała charakter umiarkowany. Zaczęła się jednak wzmacniać w 2014 r., a w latach 2015–2016 przybrała wręcz drastyczną formę (por. tab. 2). Największy spadek cen zanotowano w przypadku ropy naftowej. Obniżka ich średniorocznego poziomu (w porównaniu z drugim kwartałem 2011 r.) wynosiła bowiem w latach 2015–2016 aż ponad 50%. Szczególnego podkreślenia wymaga to, że w styczniu 2016 r. cena ropy naftowej spadła do zaledwie 27% poziomu z drugiego kwartału 2011 r. Była ona zarazem niższa aż o 44% od średniego poziomu z 2005 r. (wskaźnik cen IMF).

Bardzo znaczący spadek zanotowano także w przypadku cen metali. W analizowanym okresie obniżyły się one o około 50% (w 2016 r. wskaźnik wynosił 49%, por. tab. 2). Stosunkowo korzystniej kształtowały się w drugiej dekadzie XXI w. ceny pozostałych grup

9 Szerzej na ten temat zob. M. Bleaney, D. Greenaway, *Lon-Run Trends in the Relative Price of Primary Commodities and in the Terms of Trade of Developing Countries*, „Oxford Economic Papers” 1993, Vol. 45, Issue 3, s. 349–363; S. Adler, N.F. Magud, *Four Decades of Terms of Trade Booms*, „IMF Working Papers” 2013, Vol. 13.

towarowych surowców i żywności. Jakkolwiek również w ich przypadku notowano wyraźną tendencję spadkową. W 2016 r. wskaźnik cen surowców i żywności (bez paliw) wynosił około 64%, a cen samej żywności 75% (drugi kwartał 2011 r. = 100).

Tabela 2. Zmiany cen w handlu międzynarodowym w latach 2013–2017 (drugi kwartał 2011 = 100)

Grupy towarowe	2013	2014	2015	2016	2017***
Surowce i żywność ogółem*	91	85	56	53	53
Surowce i żywność bez paliw*	85	81	67	64	69
Żywność*	95	91	75	75	81
Metale*	76	68	52	49	55
Ropa naftowa*	95	87	46	44	42
Wyroby przemysłu przetwórczego**	95	95	87	86	87
Surowce i żywność ogółem (wyroby przemysłu przetwórczego = 100)	96	89	64	62	61

* Wskaźnik cen IMF.

** Wskaźnik cen ONZ.

*** Czerwiec.

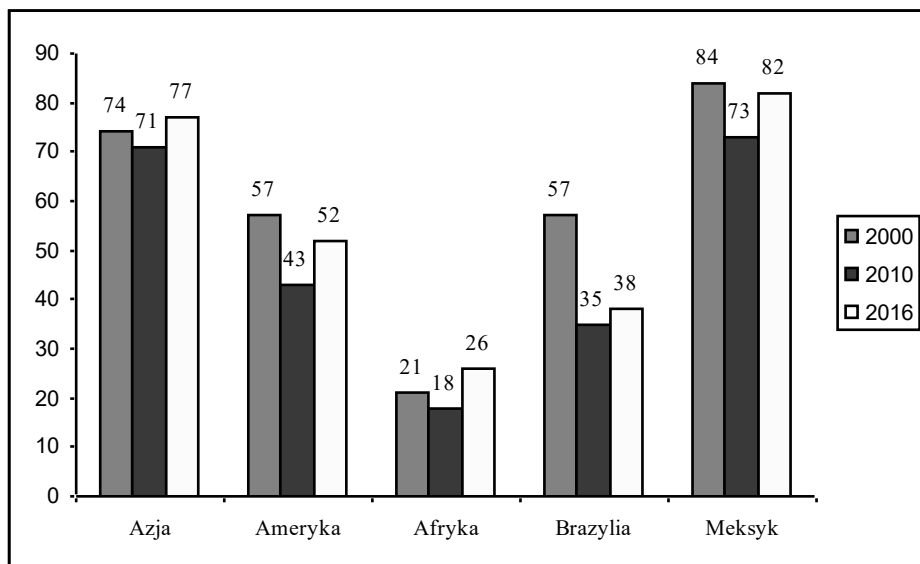
Źródło: <https://www.imf/external//np/res/commod/table1.pdf> (dostęp 4.11.2017); <https://unstats.un.org/unsd/mbs/app/Data-SearchTable.aspx> (dostęp 4.11.2017); obliczenia własne.

Ceny wyrobów przemysłu przetwórczego obniżały się również w omawianym obecnie okresie. Skala obniżki była jednak zdecydowanie mniejsza i wyniosła w latach 2015–2016 13–14% (por. tab. 2). Oznaczało to więc wystąpienie wyraźnej poprawy relacji cen na korzyść dóbr przetworzonych i powrót do długookresowych relacji, notowanych w XX w. W 2017 r. zanotowano odwrócenie spadkowej tendencji cen surowców i żywności, ich ceny były jednak nadal niższe niż w 2011 r.

Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić, iż ceny w handlu międzynarodowym w pierwszej dekadzie XXI w. wykazują całkowitą odmiennność w porównaniu z poprzednią dekadą. Dotyczy to zarówno kierunków ruchu cen, ich dynamiki (wyraźne osłabienie tempa wzrostu średnich cen w światowym eksporcie), jak i relacji cenowych między podstawowymi grupami towarów.

3. Struktura towarowa eksportu krajów rozwijających się

Analizując dane dotyczące struktury towarowej eksportu wybranych krajów i regionów, można dostrzec bardzo istotne różnice. W wywozie krajów Azji zdecydowanie dominują dobra przetworzone, na które przypada w całym badanym okresie aż ponad 70% łącznego wywozu (por. rys. 1). Udział wspomnianych wyrobów w eksporcie Meksyku jest nawet wyższy (w 2016 r. aż 82%).

Rysunek 1. Udział wyrobów przetworzonych w eksporcie krajów rozwijających się w latach 2000–2016 (%)

Źródło: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

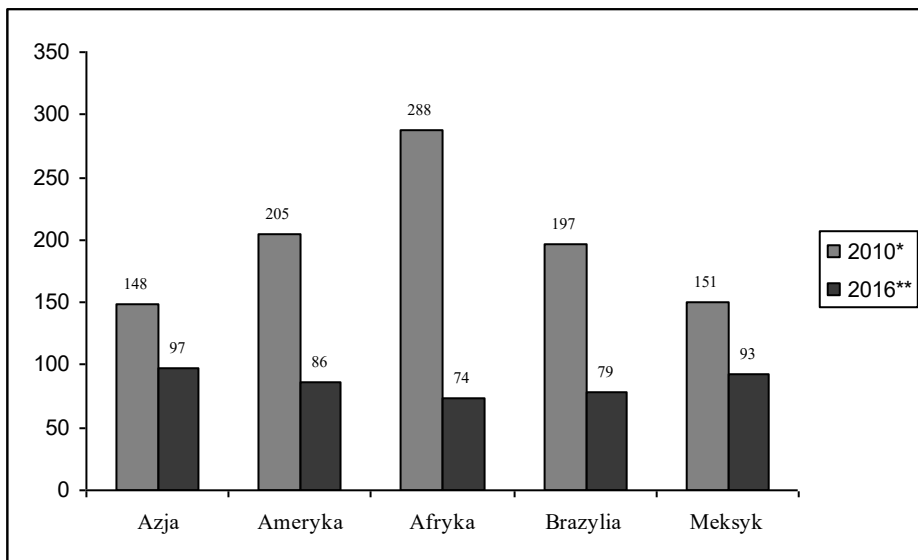
Na przeciwnym biegunie znajdują się kraje Afryki, których eksport ma w dalszym ciągu charakter surowcowo-rolny. Odsetek przypadający na dobra przetworzone wynosi ostatnio zaledwie 26% (w 2010 r. mniej niż 20%). Bardzo interesująco kształtuje się analizowany wskaźnik w Brazylii. W 2016 r. wynosił on 38%, podczas gdy w 2000 r. aż 57%.

Omawiany obecnie kraj jest najlepszym przykładem procesu deindustrializacji (*demanufacturing*), który nastąpił w pierwszej dekadzie XXI w., jako efektu silnego bezwzględnie i relatywnego wzrostu cen surowców i żywności notowanego w tym czasie¹⁰. Proces ten wystąpił we wszystkich analizowanych krajach i regionach, najsłabiej widoczny był jednak w krajach Azji (por. rys. 1 i 2).

W drugiej dekadzie obecnego wieku obserwujemy zjawisko odwrotne, czyli wyraźną zwyżkę udziału wyrobów przemysłu przetwórczego w wywozie. Przyczyniły się do tego odmienne tendencje ruchu cen w handlu międzynarodowym. Mimo tego procesu w Ameryce Łacińskiej udział dóbr przetworzonych jest nadal niższy niż na początku XXI w. Stąd też m.in. problemy rozwojowe, obserwowane w tym regionie, szczególnie widoczne – jak już wspomniano – w Brazylii¹¹.

10 Por. J. Dudziński, *Primarisation of exports in the 21st century and its effects. Deindustrialisation versus demanufacturing*, w: *New Phenomena in International Markets and their Implications*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, J. Narętkiewicz (Trends in the World Economy, Vol. 6), Szczecin 2014, s. 23–39.

11 Por. np. *Trade and Development Report 2016*, UNCTAD, New York–Geneva 2016, s. 6.

Rysunek 2. Ceny eksportowe w pierwszej i drugiej dekadzie XXI w. w krajach rozwijających się

* 2000 = 100.

** 2010 = 100.

Źródło: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

Z przedstawionych wyżej rozważań wyłania się wniosek, że przekształcenia struktury eksportu, a tym samym – omawiane w dalszej części opracowania – dynamika eksportu i PKB, determinowane są w znacznym stopniu przez ruch cen w handlu międzynarodowym. Znajduje on oczywiście odpowiednie odzwierciedlenie w zmianach cen eksportowych (por. rys. 2).

W pierwszej dekadzie XXI w. bardzo wysoką dynamikę cen eksportowych notowały kraje i regiony o surowcowo-rolnej strukturze wywozu. Średnie ceny w eksporcie Afryki wzrosły aż blisko trzykrotnie, a Ameryki Łacińskiej (w tym Brazylii) około dwukrotnie. Podkreślenia wymaga fakt, że w tym czasie ceny w światowym eksporcie wzrosły średnio o 63%, a krajów rozwijających się o 53%¹².

Z drugiej strony ceny eksportowe w regionach i krajach charakteryzujących się dominacją dóbr przetworzonych w wywozie zanotowały umiarkowaną (i niższą od średniej światowej) dynamikę. W krajach Azji wniosła ona zaledwie 48%, a w Meksyku 51%.

W drugiej dekadzie wystąpiły odmienne tendencje. Średnie ceny w światowym eksporcie, w związku z aprecjacją USD, obniżyły się nieco (o 4%, rok 2010 = 100), ale w wywozie krajów rozwijających się ogółem wskaźnik cen nie uległ zmianie. W regionach i krajach o znaczącym udziale dóbr przetworzonych w eksporcie dynamika cen kształtowała się względnie korzystnie (Azja, Meksyk). W regionach i krajach o surowcowo-rolnej orientacji

12 <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

wywozu spadek cen eksportowych był bardzo silny. W Ameryce Łacińskiej zanotowano zniżkę o 14% (w tym w Brazylii o 21%), podczas gdy w Afryce spadek ten wyniósł aż 26%.

Przeprowadzona wyżej analiza ruchu cen eksportowych potwierdza jego bardzo silną zależność od struktury wywozu. Z drugiej strony zmiany cen eksportowych oraz struktura towarowa wywozu determinowały niewątpliwie dynamikę wartości eksportu oraz tempo wzrostu PKB.

4. Ceny a dynamika eksportu i PKB

Jednym z najistotniejszych i godnych podkreślenia zjawisk w sferze dynamiki eksportu w pierwszej dekadzie XXI w. był fakt, iż tempo wzrostu krajów i regionów opierających swój wywóz na surowcach i żywności było bardzo wysokie (Afryka, Brazylia). W pierwszej połowie tej dekady przewyższało nawet dynamikę wywozu rozwijających się krajów Azji (por. tab. 3). Wynikało to oczywiście z przedstawionych wcześniej tendencji cenowych w handlu międzynarodowym.

W drugiej połowie omawianej dekady tempo wzrostu eksportu uległo ogólnemu zwolnieniu (wpływ kryzysu finansowo-gospodarczego), niemniej jednak było ono w Afryce i w Brazylii nadal bardzo wysokie (średniorocznie około 9%) i zbliżone do notowanego w Azji.

Całkowicie odmienne tendencje obserwujemy w drugiej dekadzie obecnego wieku, gdy notuje się spadek (bezwzględny i relatywny) cen dóbr podstawowych. Tempo wzrostu całego światowego eksportu uległo w tym czasie osłabieniu, które ze szczególną siłą wystąpiło w Afryce i Brazylii (bezwzględny spadek średniorocznego tempa wynoszący w pierwszej połowie odpowiednio -5,0 i -1,9%). W latach 2015–2016 zniżka ta przybrała wręcz katastrofalne rozmiary (w 2015 r. blisko -30% Afryka i ponad -15% Brazylia oraz odpowiednio -10,5 i -3,1% w 2016 r.).

Tabela 3. Średnie roczne tempo eksportu w krajach rozwijających się w latach 2000–2016 na tle średniej światowej (% , ceny bieżące)

Wyszczególnienie	2000–2005	2005–2010	2010–2015	2015	2016
Świat ogółem	11,4	6,3	1,5	-13,2	-3,0
Kraje rozwijające się (ogółem)	14,7	9,2	2,6	-14,3	-4,9
Azja	15,1	9,7	3,7	-11,7	-4,7
Afryka	17,3	9,0	-5,0	-29,7	-10,5
Ameryka, w tym:	10,0	6,7	0,3	-14,9	-3,9
Brazylia	17,1	9,5	-1,9	-15,1	-3,1
Meksyk	5,3	4,3	4,8	-4,1	-1,7

Źródło: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

Wyniki te należy traktować jako – wręcz podręcznikowy – przykład negatywnych skutków silnej zależności krajów i regionów od wywozu surowców i żywności oraz procesów prymaryzacji gospodarki i eksportu, obserwowanego w pierwszej dekadzie (o czym wspo-

mniano wcześniej). Wprawdzie bezwzględny spadek notowano w latach 2015–2016 w całym światowym eksporcie, jednak w krajach i regionach opierających swój wywóz na dobrach przetworzonych był on zdecydowanie słabszy (Meksyk, Azja). Można więc stwierdzić, iż przedstawiona wyżej sytuacja stanowi potwierdzenie prezentowanej w literaturze tezy o pozytywnym wpływie uprzemysłowienia i dywersyfikacji gospodarki na stabilizację dochodów eksportowych. Omawiane zjawiska należy też traktować – jak wspomniano – jako wyraz negatywnych skutków procesu określanego w publikacjach fachowych za pomocą terminu *demanufacturing*, ze szczególną siłą obserwowanemu w pierwszej dekadzie w Brazylii¹³.

Analizowane wyżej zjawiska w sferze eksportu znalazły swoje odzwierciedlenie także w dynamice PKB. W pierwszej dekadzie wzrost gospodarczy Afryki i Brazylii był dość szybki, jakkolwiek znacznie ustępował notowanemu w Azji. W drugiej dekadzie wystąpiło jego wyraźne osłabienie, zwłaszcza w Brazylii i całej Ameryce Łacińskiej (por. tab. 4). W latach 2015–2016 zanotowano tam wręcz bezwzględny spadek poziomu PKB (w Brazylii aż o blisko 4% rocznie). Warto w tym miejscu przypomnieć, iż skala prymaryzacji eksportu Brazylii w pierwszej dekadzie była tak silna, że nawet obecnie udział dóbr przetworzonych w łącznym wywozie jest tam niższy niż w 2000 r. (por. rys. 1). Osłabienie tempa wzrostu gospodarczego w Afryce było skromniejsze. O ile w pierwszej dekadzie wynosiło ono średniorocznie ponad 5%, o tyle w 2016 r. już tylko 1,8%.

Tabela 4. Średnie roczne tempo wzrostu PKB w krajach rozwijających się w latach 2000–2016 na tle średniej światowej (%)

Wyszczególnienie	2000–2005	2005–2010	2010–2015	2015	2016
Świat ogółem	3,1	2,2	2,7	2,8	2,4
Kraje rozwijające się (ogółem)	5,4	6,0	4,9	4,0	4,0
Azja	6,8	7,2	6,0	5,5	5,9
Afryka	5,7	5,1	3,4	3,4	1,8
Ameryka, w tym:	2,6	3,5	2,2	-0,5	-1,6
Brazylia	2,8	4,3	1,3	-3,8	-3,6
Meksyk	1,5	0,9	2,8	3,3	2,9

Źródło: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

Ogólnie można więc stwierdzić, iż tendencje zmian cen w handlu międzynarodowym, znajdujące odzwierciedlenie w dynamice eksportu, determinują w znacznym stopniu tempo wzrostu gospodarczego. Regiony i kraje opierające swój rozwój ekonomiczny na przemyśle przetwórczym osiągają w dłuższym horyzoncie czasowym lepsze wyniki i zapewniają sobie, także w XXI w., bardziej stabilne warunki rozwojowe, zgodnie z tradycyjną teorią międzynarodowych stosunków ekonomicznych.

Syntetycznym odzwierciedleniem przeprowadzanych wyżej rozważań są dane obrazujące zmiany udziału analizowanych krajów i regionów w światowym eksporcie i PKB. W ba-

13 Por. np. A. Wood, J. Mayer, *Has China De-industrialised other Developing Countries?*, (QEH Working Paper Series), „Working Paper” 2010, No. 175; K.C. Fung, A. Garcia-Herrero A., M.N. Ospina, *Latin American Commodity Export Concentration. Is There a China Effect?*, „BBVA Working Paper” 2013, Vol. 13.

danym okresie udział rozwijających się krajów Azji wzrósł w eksporcie światowym z 24 do 36%, a w światowym PKB z 13 do blisko 30%¹⁴. Pozostałe regiony nie zmieniły znacząco swojej pozycji w gospodarce światowej.

Podsumowanie

Analiza przeprowadzona na przykładzie wybranych regionów i krajów rozwijających się wskazuje, że mimo krótkookresowych korzyści z nowych relacji cen w pierwszej dekadzie XXI w., w całym okresie badawczym kraje o surowcowo-rolnej orientacji wywozu notują niekorzystne wyniki ekonomiczne (dynamika eksportu i PKB).

Aktualna pozostaje zatem tradycyjna teza wskazująca na konieczność prowadzenia w krajach silnie uzależnionych od eksportu dóbr podstawowych polityki dywersyfikacji, m.in. przez industrializację gospodarki. W dłuższym horyzoncie czasowym nadal uwidaczniają się bowiem negatywne skutki nadmiernego uzależnienia od wywozu surowców i żywności. Można je było zaobserwować w krajach i regionach, gdzie takie zjawisko występuje (Brazylia, Afryka). Wysokie tempo wzrostu eksportu i PKB odnotowano natomiast w regionach opierających swój rozwój na produkcji oraz wywozie dóbr przetworzonych (Azja).

Bibliografia

- Adler S., Magud N.F., *Four Decades of Terms of Trade Booms*, „IMF Working Papers” 2013, Vol. 13, online: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.360.2066&rep=rep1&type=pdf> (dostęp 4.11.2017).
- Bleaney M., Greenaway D., *Lon-Run Trends in the Relative Price of Primary Commodities and in the Terms of Trade of Developing Countries*, „Oxford Economic Papers” 1993, Vol. 45, Issue 3, online: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.oep.a042096> (dostęp 4.11.2017).
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2001.
- Commodities and Development Report*, UNCTAD, New York–Geneva 2013, online: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/suc2011d9_en.pdf (dostęp 4.11.2017).
- Commodity Dependence and International Commodity Prices*, w: *Towards Human Resilience: Sustaining MDG Progress in an Age of Economic Uncertainty*, UNDP, New York 2011, online: http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/inclusive_development/towards_human_resiliencesustainingmdgprogressinanageofeconomicun.html (dostęp 4.11.2017).
- Commodity Markets Review*, IMF, October 2013, online: <https://www.imf.org/external/np/res/commod/pdf/cmr/cmr1013.pdf> (dostęp 4.11.2017).
- Dudziński J., *Ceny rynku międzynarodowego. Tendencje i mechanizm*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998.

¹⁴ <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).

- Dudziński J., *Primarisation of exports in the 21st century and its effects. Deindustrialisation versus demanufacturing*, w: *New Phenomena in International Markets and their Implications*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, J. Narętkiewicz, (Trends in the World Economy, Vol. 6), Szczecin 2014.
- Fung K.C., Garcia-Herrero A., Ospina M.N., *Latin American Commodity Export Concentration: Is There a China Effect?*, „BBVA Working Paper” 2013, Vol. 13, online: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 4.11.2017).
- Nissanke M., *Commodity Markets and Excess volatility. Sources and Strategies to Reduce Adverse Development Impacts*, CFC, University of London. London 2011, online: http://www.commonfund.org/wp-content/uploads/2017/06/CFC_report_Nissanke_Volatility_Development_Impact_2010.pdf (dostęp 4.11.2017).
- Ocampo J.A., Parra M., *The Terms of Trade for Commodities in the Twentieth Century*, „CEPAL Review” 2003, No. 79.
- Osakwe P.N., Santos-Paulino A.U., Dogan B., *Trade dependence and exports diversification in developing countries*, UNCTAD Research Paper 2018, No. 2, online: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ser-rp-2018d2_en.pdf (dostęp 4.11.2017).
- Page S., Hewitt A., *World Commodity Prices. Still a Problem for Developing Countries?*, Overseas Development Institute, London 2011.
- Price Volatility in Food and Agricultural Markets. Policy Responses*, FAO, 2 June 2011, online: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-trade/48152638.pdf> (dostęp 4.11.2017).
- Primary Commodity Booms and Busts. Emerging Lessons from sub-Saharan Africa*, UNDP Regional Bureau for Africa, October 2015, online: <http://www.africa.undp.org/content/dam/rba/docs/Reports/undp-rba-primary%20commodities%20boom%20bust%20april%202016.pdf> (dostęp 4.11.2017).
- Spatafora N., Tytell I., *Commodity Terms of Trade. The History of Booms and Busts*, „IMF Working Paper” 2009, Vol. 9, IMF online: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09205.pdf> (dostęp 4.11.2017).
- Trade and Development Report 2005*, UNCTAD, New York–Geneva 2005, online: https://unctad.org/en/docs/tdr2005_en.pdf (dostęp 4.11.2017).
- Trade and Development Report 2016*, UNCTAD, New York–Geneva 2016, online: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2016_en.pdf (dostęp 4.11.2017).
- Wood A., Mayer J., *Has China De-industrialised other Developing Countries?*, (QEH Working Paper Series), „Working Paper” 2010, No. 175, online: https://www.qeh.ox.ac.uk/sites/www.odid.ox.ac.uk/files/www3_docs/qehwps175.pdf (dostęp 4.11.2017).

Źródła internetowe

- <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (dostęp 15.03.2018).
- <https://unstats.un.org/unsd/mbs/app/DataSearchTable.aspx> (dostęp 4.11.2017).
- <https://www.imf.org/external//np/res/commod/table1.pdf> (dostęp 4.11.2017).

Price movement in international trade of the 21st century and the economic situation in selected developing regions and countries

SUMMARY

Developing countries are more dependent on exports than developed economies. They also react more strongly to price fluctuations of primary goods. The negative effects of this dependence are particularly visible during periods of significant price decrease.

In the first decade of the 21st century higher dynamics of raw materials and food prices was observed, which resulted in the improvement of their terms of trade. Since 2012, the situation has been clearly reversed. This contributed to the deterioration of the economic situation of the countries and regions dependent on exports of primary goods.

KEYWORDS

world prices, developing countries, international trade, export structure